

Gyermekeim. Vajjon ma nincsen olyan magyar, aki idegenben, szolgaságban volna? Mit gondoltok, mit éreznek azok a — ma még idegen uralom alatt élő magyar testvéreink — akik ma csak a rádió hullámain át hallják e szent esküvés szavait? Tudom, bizonyosan tudom, hogy összeszorul a torkuk, elesuklik a hangjuk, s ha nem is hangosan, magukban ők is elismételek az eskü nagy, szent szavait:

(Mondjuk el együtt, lelkesen)

A magyarok Istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk!

Gyermekeim, látjátok, már ti is elmondtátok a nagy esküt, amely a magyar szabadság kivívását indította el. Öszintén, igazán mondtátok? Átéreztétek, mit jelent ez az eskü?

b) Dramatizálás.

Tudjátok mit, mondjuk el közösen e szép költeményt, de úgy, hogy én mondom a költő szavait, mindnyájan ismételjük el az esküt. Álljunk fel! Kezdem. (Olvasom, vagy mondom a versszakaszok első négy sorát, az eskü szavait (A magyarok...) az egész osztállyal együtt, közösen, lelkesen mondjuk.)

Ez történt 1848 március 15-én. Ezt a szép napot azóta is minden esztendőben megünnepli a magyar nemzet.

III. Összefoglalás. A költeményt újra elolvastatjuk, értelmezzük a netán még magyarázatra szoruló részeket világossá tesszük a tanulók előtt.

Áki a legszebben tudja elszavalni, az fogja az iskolai ünnepélyen elszavalni a nagyközönség előtt!

1941. február 4. hete.

Helyesírás és nyelvi magyarázatok.

IV. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Az összetett mondatok felosztása.

Nevelési cél: Nyelvünk szerkezetének megismerése.

Szemléltetés: Gyakorlati példán.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Az egyszerű mondatról tanultak összefoglalása és számonkérése.

b) Célkitűzés. Vannak olyan mondatok, amelyekben két vagy több gondolat van. Ezek az összetett mondatok. Ma az összetett mondatokról tanulunk.

II. Tárgyalás. a) A Furulyaszó című olvasmány tárgyalása.

Furulyaszó.

A hamvába omlott pásztortűz mellett a juhász furulyázott a csendes éjtszakában.

Meghallotta a bagoly a nótázást, s így szólt magában:

— De bolond egy ember ez! Ha már nem alszik éjtszaka, miért tölti az idejét haszontalan furulyázással?

A fülemile is meghallotta a furulyaszót, s ezt mondta a párjának:

— Messze elmarad a mi nótánk mögött az ő nótája, de mégis szép, mert szívből fakad.

A farkas is felfigyelt a nótára, s haragosan ezt morogta:

— Bizony nem furulyáznék, ha az ő helyében lennék, hanem folyton-folyvást ennék.

A kuvik is hallotta a nótázást, s némán suhant tovább a legelő felett. Minek kuvikolnék ennek? — gondolta magában. Nem fél az a haláltól, aki furulyázik. Hiába is ijesztgetném!

A szamár és a birka ott feküdtek a juhász körül. Ezek nem szóltak, nem gondoltak semmit. Nem is hallották a furulyaszót.

Ezek aludtak.

Bartók József.

b) Az olvasmány tárgyalása. (Módszeres eljárással.)

c) Nyelvi tárgyalás.

Ezek ALUDTAK.

E mondatban azt állítjuk, hogy *aludtak*. Ez az állítmány. *Kik* aludtak? *Ezek*. Ez az alany. Ezzel a mondattal csak *egy* gondolatot fejeztünk ki, ez tehát *egyszerű mondat*.

A kuvik is HALLOTTA a nótázást, s némán SUHANT tovább a legelő felett.

Ez a hosszú mondat két gondolatot fejez ki. Az egyik: *A kuvik is hallotta a nótázást*, a másik: (a kuvik) *némán suhant tovább a legelő felett*. Mivel mind a két mondatban a kuvikról állítunk valamit, ez a két mondat szorosan összetartozik. *A több összetartozó gondolatot összefoglaló mondatot ÖSSZETETT mondatnak nevezünk*. Össze is kapcsoltuk őket a S kötőszóval. Ha elválasztanók őket, külön-külön is megállnának, értelmük annyira önálló. Azt mondjuk, ez a két mondat *egyenlő rangú* egymással. Az ilyen mondatokat az összetett mondatban *főmondatoknak* nevezzük; az *olyan összetett mondatot pedig, amelyben csupa főmondat van, MELLÉRENDELTELLÉ* összetett mondatnak nevezünk. (Ha egyenlő rangúak, egymás mellé vannak rendelve.)

Nem FÉL a haláltól, — aki FURULYÁZIK.

Ez is összetett mondat, mert ebben két gondolattal fejezzük ki mondanivalónkat. Melyik az első, melyik a második gondolat? Az első mondat hallása azonban nem elégít ki bennünket, várunk még valamit, azt a feleletet, hogy *ki nem fél a haláltól*? Az első mondatot főmondatnak tudjuk, mert teljesen önállóan megáll, de a második mondat kiegészítésre szorul.

A két mondat között nem mellérendelt viszony van, hanem ALÁRENDELTE, mert *ezek a mondatok nem egyenlőrangúak*. A második mondat az elsőnek értelmét egészíti ki, ezért az első mellett csak mellékes jelentősége van. Az ilyen mondatot MELLÉKMONDATNAK nevezzük. A fő- és mellékmondatokból álló összetett mondatok között *függő* (alárendelt) viszony van, és az ilyeneket ALÁRENDELTE MONDATOKNAK nevezzük.

A mellékmondatra kérdezni lehet. A mellékmondatokkal valamely kérdésre felelhetünk.

III. Összefoglalás. Az összetett mondatok több, egymással összefüggő egyszerű mondatból állanak, amelyeket legtöbbször vesszővel választunk el egymástól.

Az összetett mondatok egyes mondatai kétféle viszonyban lehetnek egymáshoz: u. m.

1. Mellérendelt a viszony, ha egyes mondatai nem függnék egymástól, nem kiegészítő részei egymásnak, hanem egymással egyenlő rangúak. (Főmondatok.) Pl. Beszélni ezüst, hallgatni arany.

2. Alárendelt a viszony, ha az egyik csak kiegészítő része a másiknak. Pl. Nem mind arany, (mi?) ami fénylik.

Az összetett mondatnak azt a mondatát, amelyet az alárendelt mondatból kiegészítünk, főmondatnak, azt pedig, amelyik a főmondatot kiegészíti, mellékmondatnak nevezzük.

A mellékmondat gyakran beilleszthető a főmondatba valamely mondatrészül. Ilyenkor az összetett mondat egyszerű bővített mondatká válik. Pl. Nem mind arany, ami fénylik. Összetett mondat. Nem mind arany a fénylő. Egyszerű mondat.

Gyakorlat. Írjátok le tollbamondás után a következő mondatokat és állapítsátok meg, szerkezetük szerint milyen mondatok:

Három árva sír magában, elhagyott, sötét szobában. Síma tükrén a piros sugárok, mint megannyi tündér, táncot jártak. Ahol állok, ahol megyek, mindenütt csak feléd nézek. Káka tövén költ a ruca, jó földben terem a búza. Nem akarta, hogy a nap sugára, megbotolják habjai fodrába. Elmentek, itt hagytak, nem is jönnek vissza. Felpattan a számarra, hazafelé vágat, de már későn érkezett, csak holttestet láthat. Isten e földet tán külön teremtetten, s mint egy selyemkendőt ide terítette, gyönyörködni benne.

1941. február 4. hete.

Földrajz.

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: A szárazföld felszínének változásai.

Nevelési cél: A természet alkotó munkája.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A múlt órán végzett anyag felújítása és számonkérése.